

FINANČNÍ GRAMOTNOST OBYVATELSTVA A INOVATIVNÍ CHOVÁNÍ FINANČNÍCH INSTITUCÍ

ELIŠKA KVAPILOVÁ

Abstrakt

Tento příspěvek se zabývá tématem inovativního chování finančních institucí, konkrétně z oblasti investičního bankovníctví, a finanční gramotnosti obyvatelstva. Nové finanční nástroje jsou stále dostupnější široké veřejnosti. Je důvod rozšířit pojem finanční gramotnosti i na oblast investování volných prostředků na finančním trhu? Cílem tohoto příspěvku je právě opodstatnění rozšíření pojmu finanční gramotnosti o oblast investování na finančním trhu. Příspěvek byl vytvořen na základě výstupů z projektu „Zvyšování finanční gramotnosti na základě analýzy inovativního chování finančních institucí“. Relevantní informace o trhu a investičních nástrojích jsou nutností pro správnou volbu při investování. V druhé části se příspěvek tedy zabývá i kursy pro zvýšení finanční gramotnosti a relevantními zdroji informací o trhu. Použitými metodami jsou analýza a syntéza.

Klíčová slova

Finanční gramotnost, investování, trendy na finančním trhu, veřejnost, vzdělávání

Klasifikace JEL

G230, I280

Úvod

Finanční instituce inovují svoje přístupy v mnoha směrech. Je to především vysoce konkurenční prostředí, které zapříčiňuje snahu o zdokonalení ve službách zprostředkování služeb klientům. Tento příspěvek se zaměřuje na finanční instituce zprostředkovávající investování na finančním trhu, tedy především na sféru investičního bankovníctví.

Paleta nabízených investičních nástrojů k investování jednotlivců z řad veřejnosti je v současnosti široká. Trh je stále více propojen a jsou vyvíjeny nové odvozené finanční nástroje, které zároveň už nejsou nabízeny jen profesionálním investorům. Z teorie i praxe je vidět, že obchodování na trhu je efektivnější, pokud jsou investorům široce dostupné relevantní informace.

V kontextu tématu zvyšování finanční gramotnosti je nutno se zaměřit na inovativní chování finančních institucí v oblasti přístupu ke klientům a využití informačních technologií. Cílem tohoto příspěvku je opodstatnit rozšíření pojmu finanční gramotnosti o oblast investování na finančním trhu, a to na základě výstupů z projektu „Zvyšování finanční gramotnosti na základě analýzy inovativního chování finančních institucí“.

1 Inovativní chování finančních institucí a trendy v obchodování na finančním trhu

Přístup ke klientům a využívání nových informačních technologií – to jsou dvě roviny inovativního chování finančních institucí, mající přímou souvislost s problematikou finanční gramotnosti.

Služby investování na kapitálovém trhu jsou dostupnější pro širokou veřejnost. Trh se vyvíjí a je stále propojenější, proto lze často obchodovat přímo na zahraničních trzích bez nutnosti zprostředkování tuzemskou institucí.

Využívání nových technologií na trhu umožňuje dnes obchodování pomocí automatických obchodních systémů (AOS) – samostatně obchodujících programů. Pomocí AOS je obchodováno zejména na komoditních trzích či Forexu. Užívají je také investiční fondy, brokeri a další společnosti – oblíbené jsou např. u hedgeových fondů [5]. Tyto

pokročilé metody jsou často nabízeny se slibem velkého zisku i začínajícím investorům – bez patřičné znalosti rizik, spojených s využíváním AOS.

Na trhu se také vytváří nové a komplexní investiční nástroje. Jako příklad mohou sloužit obchodovatelné indexy, souhrnné investiční nástroje různého druhu. Liší se svojí konstrukcí i složením aktiv, která jsou do nich zahrnuta. Cena indexů je ovlivněna všemi zahrnutými aktivy podle váhy, kterou mají v indexu stanovenou. Typické jsou např. komoditní indexy, zahrnující různé druhy komodit, kterým jsou v daném indexu přiděleny váhy. Složení indexu je v průběhu času upravováno. Základním instrumentem, se kterým lze indexy obchodovat, jsou futures kontrakty. U tzv. indexů investičního výnosu odpovídá váha složek množství kapitálu, který je do nich vložen, přičemž v indexu musí být zahrnut i výnos nebo ztráta z rolování futures kontraktů [3].

Starší i nové investiční nástroje jsou dnes stále častěji vyhledávány. Při minimálním výnosu spořicíh účtů se mnozí o ně začínají zajímat i investoři se silnou averzí k riziku [1].

2 Finanční gramotnost

Téma finanční gramotnosti se silněji prosadilo v souvislosti s finanční krizí. Sociální dopady finanční krize byly značné. Při propadu trhu a zastavení růstu ekonomiky bylo pro mnoho lidí těžké nadále splácet půjčky, které si brali před krizí. Množství lidí bylo propuštěno a nová pracovní místa nevznikala. Někteří pak mohli řešit tíživou situaci půjčkami u nebankovních společností a své dluhy následně nebyli s to splácet.

Definice finanční gramotnosti však není pevně daná. Pro srovnání uvádím definici používanou v českém školství: „*Finanční gramotnost je soubor znalostí, dovedností a hodnotových postojů občana nezbytných k tomu, aby finančně zabezpečil sebe a svou rodinu v současné společnosti a aktivně vystupoval na trhu finančních produktů a služeb.*“ [6] Finanční gramotnost je zde pojem strukturovaný na gramotnost peněžní, cenovou a rozpočtovou: „*Peněžní gramotnost představují kompetence nezbytné pro správu hotovostních a bezhotovostních peněz a transakcí s nimi a dále správu nástrojů k tomu určených (např. běžný účet, platební nástroje apod.). Cenovou gramotnost představují kompetence nezbytné pro porozumění cenovým mechanismům a inflaci. Rozpočtovou gramotnost představují kompetence nezbytné pro správu osobního/rodinného rozpočtu.*“ [6]

Naproti tomu OECD uvádí následující definici: „*Financial literacy is knowledge and understanding of Financial concepts and risks and the skills, motivation and confidence to apply such knowledge and understanding in order to make effective decisions across a range of Financial contexts to improve the financial well-being of individuals and society and to enable participation in economic life.*“ [8]

Tato definice je o poznání širší. I zde je pojem dále strukturován na kognitivní i nekognitivní složky - kognitivní složky finanční gramotnosti se lze naučit ve škole, další rozhodování při účasti na hospodářském životě však ovlivňují také nekognitivními faktory, které školským vzděláváním nelze primárně ovlivnit. Patří k nim např. přístup k informacím, přístup k penězům a finančním produktům či osobní postoj k finančním otázkám a sebedůvěra při jejich řešení [8].

V České republice se na problematiku zvýšení finanční gramotnosti Ministerstvo financí spolu s Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy dlouhodobě soustředí. Výsledkem je Národní strategie finančního vzdělávání [7] z roku 2010, kde jsou uvedeny jednotlivé úlohy, které je třeba v této oblasti splněny, a plán, do kdy se tak má stát.

Výsledkem souboru kroků pro posílení finanční gramotnosti je zavedení povinné výuky této problematiky na základních školách od září roku 2013. Dále vznikly webové stránky jako např. Metodický portál – inspirace a zkušenosti učitelů [6] nebo přímo stránky projektu Finanční gramotnost do škol [2].

V průběhu výzkumu této problematiky jsem z několika nezávislých zdrojů zjistila zpětnou vazbu od zaměstnanců finančních institucí, kteří se účastnili veletrhů a akcí zaměřených na informování o způsobech investování a různých druzích finančních nástrojů. Setkávali se se studenty a shodně mi potvrdili, že mladí lidé přicházejí informovaní a orientovaní ve finanční problematice, rozumějí principům úvěrů, hospodaření s penězi, rodinnému rozpočtu a investic a chtějí si při příležitosti podobných akcí svoje znalosti ještě rozšířit. Tato zjištění považuji za velmi hodnotnou zpětnou vazbu, potvrzující, že programy na posílení finanční gramotnosti nejen mají smysl, ale již i přinášejí pozitivní výsledky.

Opodstatněnost rozšíření definice termínu finanční gramotnosti vidím v tom, že se do povědomí veřejnosti stále více dostává investování na finančním trhu jako alternativní zdroj příjmů nebo zhodnocení dočasně volného kapitálu. Obchodování s pokročilými nástroji je stále dostupnější, a to jak z hlediska přístupu finančních institucí ke klientům, tak z hlediska propojenosti trhu a nižších obnosů které je nutno v základu investovat. Za předpokladu, že znalosti principů a rizik investování konkrétním způsobem nebo pomocí konkrétního investičního nástroje je toto přínosné pro širokou veřejnost. Je proto nutno zvyšovat finanční gramotnost i v této oblasti.

Po zvládnutí základů finanční gramotnosti, tj. tak, jak ji chápe definice českého školství, je možno navázat s programy pro posílení finanční gramotnosti v oblasti investování na finančním trhu.

Chce-li člověk zvýšit úroveň své finanční gramotnosti, má v zásadě na výběr mezi informacemi veřejně dostupnými a informacemi placenými. V případě informací, ke kterým se lze dostat zdarma, je možné narazit na problémy – obecnost, roztroušenost, nepřehlednost, jednostrannost. Úlohou kursů pro zvýšení finanční gramotnosti je tedy stát se v tomto ohledu lepší variantou.

3 Kurzy finanční gramotnosti

V průběhu výzkumu v rámci projektu o finanční gramotnosti bylo mj. zkoumáno, jaké charakteristiky by kursy měly splňovat, aby co nejlépe odpovídaly požadavkům zájemců z řad veřejnosti.

Především je nutno koncipovat kursy minimálně ve třech úrovních znalostí (základní – pokročilý – specializovaný), a také je rozdělit podle konkrétních oblastí trhu, o kterých se zde účastníci dozvědí. To může eliminovat situace, kdy se účastní kursu zaměstnanec pro zvýšení své kvalifikace v zaměstnání, ale finančnictví se jeho zaměstnání týká jen okrajově a kurs je zaměřen na investory, kteří si tímto způsobem již vydělávají. V takovém případě pro tohoto účastníka kurs ztrácí efekt, jelikož by pro něj bylo daleko vhodnější účastnit se kursu, který jej seznámí se základními postupy, možnostmi a riziky obchodování a nikoli rovnou s pokročilou tematikou.

Na kursech by se měli účastníci dozvědět, kde najít ověřené informace o trhu a kde zjistit historické ceny aktiv.

Důležitou oblastí je také možnosti obchodování „nanečisto“ – seznámení se systémy, které nabízejí tento modus obchodování. Nejlepším způsobem učení je učit se prostřednictvím vlastní zkušenosti – člověk si může zapamatovat až 90% toho, co dělá – oproti tomu, co si jen přečte, či vyslechne [4].

Česká národní banka (ČNB) jako orgán dohledu má velké možnosti v oblasti zprostředkování informací veřejnosti. V rámci kursů lze dobře pracovat s analýzami uveřejňovanými ČNB.

Závěr

Dlouhodobá strategie na zvýšení finanční gramotnosti obyvatelstva již přináší pozitivní výsledky. Domnívám se, že je opodstatněné rozšířit pojem finanční gramotnosti i o sféru investování na finančním trhu. Finanční instituce stále inovují své postupy a zprostředkované produkty a služby, trh se mění. V situaci nízkého úročení spořicíh a termínovaných účtů začne stále více lidí přemýšlet o alternativním způsobu investování. Zároveň jsou produkty a služby spojené s investováním na finančním trhu stále dostupnější široké veřejnosti. Informovaný začínající investor daleko lépe využije možností trhu a méně snadno ho zasáhne ztráta hned v začátku investičních aktivit.

Kursy k rozšíření finanční gramotnosti pro obchodování na FT je potřebné koncipovat v několika úrovních předkládaných znalostí, a také podle skupin obchodovaných aktiv. Se zájmem o investování na trhu poroste patrně i poptávka po kvalitních informačních zdrojích a v této oblasti má ČNB možnost velmi přispět k efektu zmíněných kursů a následně i k úspěšnosti začínajících investorů.

Příspěvek je zpracován z výstupů projektu IGA s názvem „*Zvyšování finanční gramotnosti na základě analýzy inovativního chování finančních institucí*“ na Vysoké škole finanční a správní, z. ú..

Literatura

- [1] Beneš, J. *Úroky u spořicíh účtů stále klesají, pro Čechy přestává být tento typ spoření atraktivní.* [online]. Český rozhlas, 2015. [cit. 15. 4. 2015]. Dostupné z: <http://www.rozhlas.cz/zpravy/domaciekonomika/_zprava/uroky-u-sporicich-uctu-stale-klesaji-pro-cechy-prestava-byt-tento-typ-sporeni-atraktivni--1477147>
- [2] *Finanční gramotnost do škol.* [online]. [cit. 20. 11. 2015]. Dostupné z: <<http://www.financniagramotnostdoskol.cz/>>
- [3] Hošek, J. 2012. *Přehled nejpoužívanějšíh komoditních indexů ve světě.* In Globální ekonomický výhled 05/2012. s. 12-19. ČNB.
- [4] Krpálek, P., Krpálková-Krelová, K. 2012. *Didaktika ekonomických předmětů.* Vyd. 1. Praha: Oeconomica.
- [5] Kuchta, D. 2009. *Automatický obchodní systém: Svatý grál?* [online]. Investujeme.cz. [cit. 11. 11. 2015]. Dostupné z: <<http://www.investujeme.cz/automaticky-obchodni-system-svaty-gral/>>
- [6] *Metodický portál – inspirace a zkušenosti učitelů.* [online]. [cit. 20. 11. 2015]. Dostupné z: <<http://digifolio.rvp.cz/view/view.php?id=2939>>
- [7] Ministerstvo financí. *Národní strategie finančního vzdělávání 2010.* [cit. 20. 11. 2015]. Dostupné z: <http://www.vzdelavani2020.cz/images_obsah/dokumenty/knihovna-koncepci/financni-vzdelavani/narodni_strategie_financniho_vzdelavani_mf2010.pdf>
- [8] *PISA 2012 Financial Literacy Assessment Framework.* [cit. 20. 11. 2015]. Dostupné z: <<http://www.oecd.org/pisa/pisaproducts/46962580.pdf>>

Kontakt

Ing. Eliška Kvapilová
Vysoká škola finanční a správní, o.p.s.
Fakulta ekonomických studií
Katedra financí
Estonská 500
101 00 Praha 10
Czech Republic
ekvapil@seznam.cz